

TÓTH PÉTER

AZ APOSTOLOK VETÉLKEDÉSE

Egy kódexünk forrásaihoz

Az *apostolok vetélkedése* címen ismert történet az Egyetemi Könyvtár birtokában levő *Könyvecse az szent apostoloknak méltóságokról* című, 1521-ből származó magyar nyelvű kódexben maradt ránk.¹ A kódex egy hat részből álló traktátust tartalmaz, mely az apostolok egyházban betöltött méltóságának magyarázatát tartalmazza, érv-ellenérv formában kifejtve. A szerző hosszasan bizonygatja, hogy léteznek az apostoloknál is többet szenvedett, többről lemondott és alázatosabb szentek, ők azonban mégis felette állnak az összes egyházi rendnek, Krisztus iránti szeretetük s a Megváltóhoz való különös közelségük folytán. Az érvek felsorakoztatása során szinte a teljes középkori teológiai irodalmat felvonultatja, az antik auktoroktól kezdve egészen a szinte kortárs rendi szerzőkig. Műve hatalmas idézetfüzér, mely egyben bepillantást enged az összeállító irodalmi műveltségébe és a korabeli magyar művelődéstörténet legmagasabb rétegeinek viszonyaiba is.²

A kódex irodalomtörténetileg több szempontból is különösen érdekes. Itt találjuk meg az első azonosítható magyar nyelvű hexametert, mely mintegy húsz évvel előzi meg az eddig ismert legelső próbálkozást, Sylvester János versét.³ Ebben a nyelvemlékben találjuk Dante magyarországi ismeretének első emlékét is, egy idézetet az *Isteni Színjáték* valószínűleg egy latin nyelvű változatából,⁴ s egy Valerius Maximus-részlet első magyar fordítását.⁵ A világi irodalom mellett azonban egyházi szerzők is képviseltetik magukat Szent Jeromostól Ágostonon át Aquinói Tamásig, Karthagói Szent Cipriántól Clairvaux-i

¹ Budapesti Egyetemi Könyvtár, Cod. Hung. XIV, ff. 18^r–19^v; *Könyvecse az szent apostoloknak méltóságokról, 1521*, kiad. PUSZTAI I., Bp., 1985 (Régi Magyar Kódexek, 1), 35–38.

² A kódex értékeléséhez lásd HORVÁTH J., *A magyar irodalmi műveltség kezdetei*, Bp., 1944, 228–229; V. KOVÁCS S., *A magyar nyelvű vallásos elbeszélés = A magyar irodalom története 1600-ig*, szerk. KLANICZAY T., Bp., 1964, 152–162, 159–160; ill. újabban: NEMESKÜRTY I., *A magyar irodalom története 1000–1945*, I, Bp., 1993, 55–56; LÁZS S., *Könyvecse az szent apostoloknak méltóságokról = Új magyar irodalmi lexikon*, Bp., 2000², 1230–1231.

³ A kérdéses helyen Lucanus *Pharsaliájának* két sorát fordították le (VII, 418–419). *Könyvecse*, 47; HAJNÓCZY I., *Az első magyar hexameter*, It, 10(1921), 140.

⁴ *Paradicsom*, XXII, 46–48. *Könyvecse*, 48; KAPOSI J., *Dante Magyarországon*, Bp., 1911, 80–81.

⁵ Valerius Maximus, *Memorabilia* VII, 2; *Könyvecse*, 39; HELMECZY I., *A klasszikus irodalom hatása magyar nyelvű irodalmunkban a XVI. század közepéig*, Bp., 1930, 6.

Bernátiig vagy éppen a szinte kortárs Lorenzo Giustinian (†1456) egy művéig.⁶ A források kérdését pedig még érdekesebbé teszi az a tény, hogy a szöveg az eddigi kutatások szerint valószínűleg Magyarországhoz kapcsolódik, mégpedig nemcsak annyiban, hogy a magyar változat elkészítésében itteni szerzetesek vettek részt, hanem abban is, hogy a magyar szöveg mögött meghúzódó latin eredeti is minden valószínűség szerint hazánkban keletkezett.⁷ Kódexünket ugyanis a kutatás szinte egyhangúlag a magyar kódexek Domokos-rendi családja részének tartja, s a kódexben többször is olvasható „édes néneim” megszólítás nyomán a margitszigeti kolostorral hozza összefüggésbe,⁸ ahol ez idő tájt különös bőségben születtek magyar nyelvű kódexek.⁹ Magyar eredetre utal továbbá az a tény is, hogy a szöveg többször hivatkozik Magyarországra különösen tisztelt szentjeire, így például Szent István és László királyra, Imrére,¹⁰ valamint Árpád-házi Szent Margit „anyánkra”¹¹ is, s ide sorolják még a kódex lapjain hosszasan idézett Alamizsnás Szent János személyét is.¹² A kérdés végleges eldöntése azonban csak a szöveg latin eredetijének megtalálása után lehetséges.

A vetélkedés és forrása

Ebben a rendkívül sokszínű gyűjteményben kapott helyet a sokat emlegetett, s a magyar nyelvű kódexirodalom egyik legeredetibb darabjának tartott vetélkedés is,¹³ mintegy bizonyítékaul annak, hogy az apostolok egyáltalán nem voltak a legkiválóbb emberek, mivel bennük is „kevel’segeth talalunk”.¹⁴ A szöveg az evangéliumok azon helyein ala-

⁶ *Könyvecse*, 45; MEZEY L., *Lorenzo Giustinian e la letteratura medievale in Ungheria* = HORÁNYI M., KLANICZAY T., *Italia ed Ungheria: Dieci secoli di rapporti litterari*, Bp., 1967, 59–66.

⁷ *Könyvecse*, 14.

⁸ TIMÁR K., *Domonkos-rendi magyar kódexek*, ItK, 40(1930), 265–276, 275–276.

⁹ Így például a magyar *Margit-legenda*, vagy a Cornides-, Bod-, Sándor-kódex stb. Ezekről lásd TIMÁR, i. m., 265–275. A *Könyvecse*, az ún. *Példák Könyve*, valamint az utóbb idézett három kódex különösen szoros kapcsolatáról lásd LÁZS S., *A Cornides-kódex körül*, ItK, 85(1981), 671–683.

¹⁰ *Könyvecse*, 55.

¹¹ *Könyvecse*, 30: „zenth margyt azzon anyank bela kiral’h leanya”. Érdekes, hogy erre a szöveghelyre mindeddig nem hívták fel a figyelmet, pedig ez a részlet fontos lehet a szöveg magyarországi keletkezésének és Domonkos-rendi eredetének bizonyításában is.

¹² *Könyvecse*, 18–20. Erről lásd LÁZS, *Könyvecse*, 1230; ill. Uő., *A Cornides-kódex körül*, 680, 79. j. Az itt idézett legendarészlet különbözik a *Legenda aurea*ban található s korabeli magyar fordításban is ismert Szent János-életrajztól (vö. *Debreceni kódex 1519*, Bp., 1997 [Régi Magyar Kódexek, 21], 357–359), valamint a szent eredeti görög legendájának bevett latin fordításától is (PL 73, 337–384, a kérdéses részlet: 345), pontos forrását mindeddig nem azonosították. Minthogy Alamizsnás Szent János ereklyéi ez idő tájt éppen Budán voltak s a szent maga később a magyar szentek közé került, lehetséges, hogy ismét egy magyar vonásról van szó.

¹³ A szöveget többször kiadták önállóan is, pl. *Középkori magyar írások*, szerk. MEZEY L., Bp., 1957, 245–248; vagy *Régi magyar drámai emlékek*, I, szerk. KARDOS T., Bp., 1960 (a továbbiakban: RMDE I), 474–478. Új kiadása PUSZTAINÁI, lásd az 1. jegyzetben.

¹⁴ *Könyvecse*, 35.

pul,¹⁵ melyek az apostolok között kiobbant „vitáról” tudósítanak, amikor azon tanakodtak, „ki a legnagyobb közülük” (Mk 9,34). A történet az evangéliumi részek idézetével indul, s ezek után az egyes apostolok érvelését idézi, Pétertől kezdve András, János, idősb Jakab, ifjabb Jakab, Tádé, Simon, Máté, Fülöp, Bertalan, Tamás személyén keresztül egészen Júdásig. A kódex összeállítója a vita leírásának bevezetőjében egy egyházi szerzőre, „zent vinceh doctor atyánk”-ra hivatkozik.¹⁶ „Zent vinceh” személyét Kardos Tibor Ferreri Vincével tekintette azonosnak és a vetélkedés „végső forrását” is megtalálni vélte¹⁷ Vince egyik vasárnapi prédikációjában, melynek themája a vetélkedésben is idézett evangéliumi perikópa: „Sokan lesznek elsőből utolsók, és utolsókból első” (Mt 20,30).¹⁸ Kardos azonosítását ezután a tudományos közvélemény el is fogadta, s a vetélkedésre a későbbiekben mint Ferreri Vince egyik magyarországi testimoniumára hivatkoztak a kódex elemzői.¹⁹ A Kardos által idézett helyen azonban semmiféle szöveges egyezést sem találunk a kódex és Vince szövege között,²⁰ amint erre már a kódex modern kiadója, Pusztai István is felhívta a figyelmet, aki a betűhű átirat bevezetésében már úgy utal a vetélkedésre, hogy annak „latin szövegét mindeddig nem sikerült megtalálni”.²¹

A magyar kódexek idézési szokása szerint a fordítók az esetek nagy részében saját rendbeli szerzőkre utalnak „atyánk” megjelöléssel,²² ezért a forrást valóban Ferreri Vincénél kell keresnünk, Kardos Tibor helyesen vetette fel az ő személyét, a katalán származású prédikátor ugyanis szintén domonkos rendi szerzetes volt, akárcsak kódexünk összeállítója. Művei között, ugyancsak a vasárnapi prédikációk között, a Pünkösöd utáni XI. vasárnap második sermójában, meg is találhatjuk az apostolok versengésének kódexünk szövegével csaknem szó szerint megegyező leírását.²³ A két szöveget a következőkben párhuzamosan közöljük.

(18r)... Az apostolok yllyen alazatosok ... Dicatur practica de ista exaltatione et
nem valanak: mert ugh mond szent lukacz humiliatione. De quaestione ista, disputa-

¹⁵ A szövegszerző is idézett részletek: Mk 9,33–36; ill. Mt 18,1; Lk 9,46–50; Lk 22,24.

¹⁶ *Könyvecse*, 35.

¹⁷ KARDOS, RMDE I, 477: „A vetélkedés végső forrása Ferreri Szent Vince, a XIV. század második felében és a XV. század első évtizedeiben élt (megh. 1419) misztikus teológus és prédikátor egy előadása.” (Ezután következik a lelőhely, vö. következő jegyz.)

¹⁸ VINCENTIUS FERRER, *Sermo XLIII. (Dominica Septuagesima: Sermo IV.)* = VINCENTIUS FERRER, *Sermones de tempore et de sanctis cum tractatu de vita spiritali*, Augustae Vindelicorum, 1729, 133.

¹⁹ Így például MEZEY, *Lorenzo Giustinian*, 59. Magyar nyelvű kódexirodalmunkban egyébként más Vincefordítások is akadnak, ezekről lásd TÍMÁR K., *Adalékok kódexeink forrásaihoz*, ItK, 36(1926), 268–269.

²⁰ Ott ugyanis csupán a következő részletek állíthatók párhuzamba a magyar szöveggel: „tamen latro fuit primus in gloria, quia eadem die fuit in paradiso et habuit paradisum, Petrus autem stetit adhuc per triginta annos... Idem de Johannes Evangelista, qui fuit de primis discipulis Christi et de Paulo, qui fuit de ultimis et tamen Paulus fuit prior Joanne in gloria bene per 20 annos”. VINCENTIUS FERRER, *Sermones*, 133.

²¹ *Könyvecse*, 15.

²² *Könyvecse*, 10; LÁZS, *A Cornides-kódex*, 681, 80. j.

²³ VINCENTIUS FERRER, *Sermo CLIV. (Dominica X. post Pentecosten: Sermo II.)* = VINCENTIUS FERRER, *Sermones*, i. m., 470–471.

hogh wetekednek vala mellyk volna nagyobb ö közzöllök: Ennek ertelmereh vg mond zent Mark euangelista Nono capitulo hogh mykoron menneh vrunk egzer az ő szereto thanytwanyval kaffarnaombah disputalnak vala az tanytwanyok mellyk volna nagyob: My modon disputalnak vala? Ugh mond zent vinceh doctor atyank:

Elee allah zent Peter es mondah En vagyok feyedelmetek: Mert ennekem ygere vrunk mykor monda ennekem: Te hyuatatol cephasnak ky magyaraztatyk főnek:²⁴

Monda zent andras Al'h hatrab peter: Nemdeh batyad vagyoke en te(18v)neked:

Monda zent yanos ewangelista: Myt zoltok tw: veztegyetek: Sőt en lezen feyedelmetek: Mert en zwz vagyok s az zwzek ygen kellemetesek ystenek

Monda nagyob zent yakab: veztegh te yanos: czoda hogh zolhatch Nemdeh ba-

tionem vel contentione, quae fuit inter Apostolos Matth. 18[1] dicentes Christo: Quis putas maior esse in regno coelorum? Marc 9[34] Dicitur quod disputabant quis eorum maior esset Luc 22[24] dicitur: Facta est contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior. Concordatur sic. Cum autem Christus circa tempus passionis suae veniret in Jerusalem, discipuli sui sequebantur eum retro, et inter se contendere coeperunt, quis eorum esset maior in regno coelorum. Et sic coeperunt disputare scilicet assignando rationes.

Nonne ego ero maior, dicens beatus Petrus, primo in regno coelorum, quia Christus iam me fecit vicarium suum, et praelatum vestrum, dicens: Tu vocaberis Cephas.

Andreas dixit Petre, et quis fuit primo discipulus Christi, nunquid ego? Et duxi te ad Christum. Ecce contentio, quia non concordabant in disputatione, quia assignabant rationes.

Ioannes respondit vos estis carnales, et habuistis uxores et filios, ego qui sum virgo, ero maior.

Jacobus eius frater respondit, dicens: Ioannes nunquid ego sum maior te? Et

²⁴ A Kéfás név magyarázatát láthatóan szerzőnk iktatta a szövegbe, a szó interpretációja kettős volt a patrisztikus hagyományban. Egyesek, mint Szent Jeromos is, a valódi „köszikla” jelentésben értelmezték (vö. HIERONYMUS, *Liber interpretationis hebraicorum nominum*, Brepols, 1978 [Corpus Christianorum: Series Latina – a továbbiakban: CCL –, 72], 142: „Cephas – Petrus”), míg mások, mint Sevillai Szent Isidorus, a Κῆφας – κεφαλῆ (fő) értelmezést tartották helyesnek, vö. ISIDORUS, *Etymologiae* VII,9,3: „Cephas dictus est, eo quod in capite sit institutus apostolorum κεφαλῆ enim Graece caput dicitur.” (PL 82, 287.) Ez utóbbit vette át Aquinói Tamás (*Sermo in festo Apostolorum Petri et Pauli* = Thomas AQUINAS, *Sermones... pro festis, Graecii*, 1744, 110: „...dictus est Cephas, id est caput ecclesiae”), sőt másutt maga Vince is (*Sermo de commemoratione Petri et Pauli* = VINCENTIUS FERRER, *Sermones de sanctis*, Antverpiae, 1573, 253: „Tu vocaberis Cephas – Cephas Graece [interpretatur] capitaneus vel maior aliorum”). Ez az interpretáció tehát a magyarországi szerző/fordító olvasmányaiból való.

tyad vagyoke en teneked: zwz vagye teh: enys zwz vagyok: es cristusnak secreta-riussa.²⁵

Ele allanak az közebső Marianak harom fyay: kwsseb zent yakab: thadeus es symon: monduan: myezen czodalkozunk hogh czak zolhatt[ ]<o>k twh: S nem tuggyatoke hogh my vagyunk az cristusnak közelb valo rokonsagy: halgassatok azert merth my lezunk nagyobbak tölleteknel:

halwan zent Mathe monda: Söt en lezek merth en sokakath hattam el az cristuserth: Myt hattatok tw? Egh rozh haloth: l,<y>u-kas czolnakoth:

Monda zenth Phylöp: al'h hatra mate: veztegyetek twh mynd: Nemdeh engem hyvae először myndenteknel az cristus az ő tulaydon zayaua: azerth yngyen seh zolyatok merth en [vagyok:] lezek feyedelmetek:

Ele allah zent bertalan monduan: Al touab te phylöp: tuggyatoke ky vagyok en: Nemdeh kyral'h fyue? Hat czoda hogh zolhattok: en lezek:

(19r) Monda zent thamas: Nemdeh az bölczeknek kelle vralzkodnyok: Sapiens enim dominabitur astris: vgh monda ptolemeus: Az bölcz vralkodyk az egeken.²⁸

nunquid mater nostra petiit dexteram pro me? etc.

Jacobus, Simon, et Thadeus, filii Mariae Cleophae, quae secundo fuit genita post Virginem Mariam, dixerunt quod ipsi erant Christo propinquiores etc.

Mathaeus respondit. O vos quid dimistis pro Christo? Unum rete vile, maniculum etc. sed ego qui tantum dimisi ero maior.

Et Philippus dixit: Et numquid ego sum primus quem Christus ore suo vocavit? Joan. 1[43] Veni et sequere me. Ideo etc.

Bartholomaeus de quo dicitur quod est de genere regnali,²⁶ dixit: Vos filii piscatorum estis, sed ego sum nobilis, ideo debeo esse maior.

Sed Thomas dixit: Ego qui sum abyssus scientiae²⁷ ero maior, vos estis ignorantes, quid scitis vos? Nonne sapientes debent praecedere, et primi esse.

²⁵ Az, hogy Jakab Krisztus „secretariussa” volt, minden valószínűség szerint a *Legenda aurea* szövegéből ered, ott olvassuk ugyanis: „maiores familiaritatem vero habuisse Christus cum isto ... quare ipsum ad secreta sua admittebat” (kiemelés: T. P.). Jacobus de VORAGINE, *Legenda aurea*, Venetiis, 1512, 123^f.

²⁶ Az a hagyomány, miszerint Bertalan apostof királyi családból származik, valószínűleg Jeromostól ered, aki Rufinus elleni invectivájában írja, hogy a Bartholomaeus név annyit tesz: „filius Tholomaei” (PL 23, 413), amelyet később továbbértelmeztek Ptolemaiosz (vsz. a király) fiának (vö. PL 23, 1513), s az ún. *Regula Hieronymi* már úgy említi az apostolt, hogy *Bartholomaeus nobilis* (PL 30, 396). A másik, elterjedtebb, de ugyancsak Jeromos nevéhez fűződő értelmezés szerint pedig Bertalan annyi mint: „filius suspendentis aquae” (vö. HIERONYMUS, *Liber interpretationis hebraicorum nominum*, Turnhout, 1959 [CCL, 72], 60).

²⁷ Vince itt a *Thomas* név tradicionális értelmezését adja, akárcsak Jeromos: HIERONYMUS, *Liber interpretationis hebraicorum nominum*, 138: „Thomas – abyssus”.

²⁸ A latin szállóige eredetileg verses formája: *Sapiens dominabitur astris*. (*Proverbia sententiaequae latinitatis medii aevi*, ed. H. WALTHER, IV, Göttingen, 1966, n. 27515.) Az idézet forrását nem sikerült pontosan azonosítani, egyes szállóige-gyűjtemények hozzák ugyan, hogy valószínűleg Ptolemaiosztól ered, de ez feltehetően kódexünk nyomán terjedt el (vö. MARGALITS E., *Florilegium proverborum universae latinitatis*, Bp., 1895, 165). KARDOS ugyan állítja, hogy Ptolemaiosznál is rábukkant erre a sorra (RMDE I, 478), az általa

Myt tuttok twh zegen gorombak: csak az a b cet sem tuggyatok en kegylen doctor vagyok: azert en lezek:

haluan ezeketh Iudas közykbeh esek nagh haraggal monduan: Czoda hogh nem zegyenlytek ammyt zoltok: Nemdeh en vagyoke Sapharotok: addygh sem ehettek sem yhattok myglen en me[e]gh zerzem: vayh nem leztek hanem en: Mert meegh mostan kezem alaa adattattatok: Leez de pokolban:

Vrvnk yesus mendegel vala előttök az vton es tettety vala ha yngyen nem hallana: kyk mykoron az zallason volnanak megh kerde vrunk ökeith myről disputaltanak volna: kyk zegyenletekben nem meryk vala megh mondany: hanem yarolanak az thanytwanyok yesushoz monduanmondanak mykent zent Mathe yryah: xviii. Capitulo:

kyczoda nagyob mennyeknek orzagaban?

Monda vrunk, o, nagh kérdés ez: es yob annal ammyt tw zoltok vala az vton: de no myt vegezetek (19v) Mynd veztegh halgatnak vala mert zegyenlyk vala megh mondany:

Monda azert vrunk előzőr peternek: Peter te azt mondod hogh te lezh nagyob: mert feyedelem es ffő vagh: s nemdeh lucifer feyedelmek valae az angyaloknak: snem kahozeik:

Andras te azt mondod hogh nagyob vagh es első: s nem hallottade en töllem hogh az elsők utolsok leznek es az vtolsok elsők:

Judas dixit. Nonne ego sum maior? Videamus de quo confidit plus Christus, quem fecit procuratorem, nonne me? Non potestis comedere nisi per manus meas: Ideo ego ero maior.

Et sic ibant contendendo et disputando. O quomodo debebat dicere Christus: O stulti etc. Dicit Marcus quod venerunt ad Dominum, et Christus sedit in scamno, et vocavit eos dicens. De quo tractabitis in via? Ipsi autem ex verecundia non audebant dicere licet ipse sciret. Ideo dicit Matthaeus [18,1] quod accesserunt ad eum dicentes.

De ista materia tractabamus. Quis putas maior est in regno coelorum?

O dixit Christus: Bona materia est ista et subtilis, et quid determinastis? Et ipsi verecundabantur.

Tunc dixit Christus: Petre pro tua maiori- tate allegasti, quia praelatus es etc. Estne ista ratio bona? Nunquid praelati sunt in maiori periculo quam alii? Et multi praelati damnatur, quia male se habent?

Tu Andreas allegasti, quod fuisti primus etc. Et nunquid audivisti me dicentem in quodam sermone, quod erunt primi novissimi, et novissimi primi? Matth. 20[,16].

idézett helyen azonban csak valamiféle parafrázisát találjuk a sententiának (*Ceniloquium* 8 = PTOLOMAEUS, *De praedictionibus astronomicis*, Francofurti, 1611, 289: „Sapiens anima confert coelesti operationi quemadmodum optimus agricola arando expurgandoque confert naturae”). A pontos azonosítás így ez ideig várat magára. Annyi azonban bizonyos, hogy ezt a betoldást is a szöveg szerkesztőjének/fordítójának kell tulajdonítanunk.

Ianos te azth mondod hogh zwz vagh:
Nemdeh adam es eua zwzek valanake
mykoron paradyczombol ky wzettetek:

enzenkeppen zola mynd az többnyekes:

ennek vtanna monda: Vala mellytek na-
gyob akar lenny közöttetek: legyen tw zol-
gatok: Merth valaki megh alazza magat fel
magaztatyk: hogh kegylen az ő edes ta-
nudagah ynkab zwwokbwh tőneek: kö-
zykbeh hyua az kys gyermekeczkeeth es
monda: Byzon mondom tw nektek hogh ha
megh nem forduandotok es ollyanok nem
leztek mynt az kws gyermekeczkék be nem
mentek mennyeknek orzagabah: Valaky
azerth megh alazangya magath mykent ez
kws gyermekeczkeh: az nag lezen meny-
nyeknek orzagaban: yme azerth az apos-
toloiban keuel'segeth talalunk: ...

Könyvecse az szent apostoloknak méltóságokról 1521, kiad. PUSZTAI I., Bp.,
1985 (Régi Magyar Kódexek, 1), 35–38.

A szövegek összehasonlításából világosan kiténik, hogy a magyar és a latin változat között számos komoly különbség is érezhető. A különbségek jelentőségének pontos megértéséhez azonban szükséges, hogy röviden áttekintsük Vince műveinek szövegghagyományát.³⁰

²⁹ Egy késő középkori hagyomány szerint ez a kisgyermek Martialis Lérins városának apostola volt (*Bibliotheca Hagiographica Latina*, II, Bruxelles, 1901, n. 5551), míg a görög hagyomány úgy tudja, Antiochiai Szent Ignác volt ez a gyermek. (Vö. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, ed. H. DELEHAYE, Bruxelles, 1902 [Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris], 330.)

³⁰ Vincéről és műveiről lásd Th. KAEPPELI, E. PANELLA, *Scriptores ordinis praedicatorum medii aevi*, IV, Roma, 1993, 458–474, n. 4027; M. M. GORCE, *Vincent Ferrer (Saint) = Dictionnaire de théologie catho-*

Tu Joannes allegasti virginitatem. Et nunquid Adam et Eva virgines expulsi fuerunt ex paradiso terrestri?

Tu Jacobe allegasti primogenituram. Et nunquid Cain primogenitus Adae fuit reprobatus et condemnatus. Item idem de Esau primogenito Isaac. Et vos Jacobus, Simon, et Thedee, allegastis, quod estis filii secundae geniturae &c. Et nescitis quia caro et sanguis regnum Dei non possidebunt?

Ita de aliis.

Et tunc Apostoli dixerunt Christo: Ergo Domine determinetis quaestionem nobis. Dicit Matthaeus, quod Christus respexit unum puerum, et vocavit eum, qui erat sex vel septem annorum, et dicitur quod erat beatus Martialis,²⁹ quem statuit in medio Apostolorum, et puer erat totus timidus. Jam videtis quando unus puer vocatur a magno Domino, quantum timet et humiliat se. Et dixit Christus: Quicumque humiliaverit se sicut parvulus iste, hic maior est in regno coelorum. Matth. 18[,2].

VINCENTIUS FERRER, *Sermo CLIV (Dominica X. post Pentecosten: Sermo II.) = VINCENTIUS FERRER, Sermones dominicales*, Augustae Vindelicorum, 1729, 470–471.

Ferreri Vince 1419-ben bekövetkezett halála után, a kortársak feljegyzései szerint egy külön szerkesztői csoport alakult, melynek az volt a feladata, hogy Vince írásait egységes szerkesztői elvek szerint sajtó alá rendezze. E munka során a szerkesztők egy bizonyos kézírati hagyományra támaszkodtak, s a szöveget nagymértékben át is szerkesztették. A kutatók szerint ekkor került a prédikációkba az a sok, Vincére valójában egyáltalán nem jellemző Arisztotelész- és Aquinói Tamás-idézet, mely skolasztikussá színezi az egyébként sajátos hangvételű és korántsem annyira skolasztikus jellegű beszédeket.³¹

E megfontolt szerkesztői munkának tulajdonítható, hogy Vince műveinek rendkívül nagy számú 15–16. századi kiadásai³² szövegükben szinte teljességgel megegyeznek egymással. Éppen ezért a Vince-filológia általában egy egységes, ún. „DFI”, azaz német-francia-olasz szöveghagyományról beszél, mely egyazon szöveghagyományt reprezentálva képviselte a Vince-korpuszt egész Európában. Vince Európa-szerte ismert műveivel kapcsolatban tehát nemigen beszélhetünk a különböző szövegvariánsok vagy recenziók problémájáról.³³ Az esetleges nemzeti nyelvű fordításokban – mint amilyen kódexünk szövege is – jelentkező eltérő szövegrészleteket tehát szinte teljes bizonyossággal tulajdoníthatjuk az egyes művek szerkesztőinek vagy fordítóinak.

Éppen ezáltal kapnak különös jelentőséget a magyar szöveg kihagyásai, betoldásai az apostolok vetélkedésének leírásában. A szövegrészek összehasonlításával bepillantást nyerhetünk a szerkesztő/fordító műhelyébe. Láthatjuk, hogyan jelenik meg a népies irodalom a magyar nyelvű értekező prózában, amint az író ízes „belépőket” ad az apostolok szájába és így vezeti be a következő szereplőt.³⁴ Jól érezhető az is, mennyire otthon érzi magát a vita hevében, ott is párbeszédet alkalmaz, ahol a latin szövegben elbeszélés³⁵ vagy függő beszéd van.³⁶ Sokszor apró kiegészítésekkel teszi még élénkebbé Vince prédikációjának szövegét.³⁷ S ami a legérdekesebb, saját olvasmányélményei, tanulmányai segítségével igyekszik gazdagítani a szöveg tartalmát.³⁸

lique, XV, 3033–3045; P. FEIGE, *Ferrer, Vincent(e) = Lexikon des Mittelalters*, II, 395–397; ill. a legalapvetőbb művek: S. BRETTELE, *San Vicente Ferrer und seine literarische Nachlass*, Münster in Westfalen, 1924 (Vorreformationsgeschichtliche Forschungen, 10); V. FORCADA, *Biografía y escritos de San Vicente Ferrer*, Madrid, 1956 (ez utóbbihoz nem tudtam hozzájutni); M. de RIQUER, *Historia de la literatura catalana*, II, Barcelona, 1964, 197–264.

³¹ GORCE, *Vincent Ferrer (Saint)*, 3042–3043; BRETTELE, *San Vicente Ferrer*, 78–93; RIQUER, *Historia*, II, 247–248.

³² A kiadások teljes listáját lásd BRETTELE, *San Vicente Ferrer*, 78–79, 1. j.

³³ BRETTELE, *San Vicente Ferrer*, 80. Ezt egyébként éppen a vetélkedés szövegével kapcsolatban a különböző ösnyomtatványoknál illetve az idézett 18. századi kiadásnál magam is tapasztaltam. Vince prédikációjának 1488-as baseli (Hain 7004), 1488–89-es strassburgi (Hain 7005), 1496-os velencei (Hain 7010) és az idézett 1729-es augsburgi kiadásában ugyanis a vetélkedés szövege szó szerint megegyezik.

³⁴ A három előforduló formula: „czoda, hogh zolhatz”, „veztegyetek” vagy „ál' h hatreb/touab”.

³⁵ Vö. pl. a Bertalan apostolra vonatkozó részletet a két szövegben.

³⁶ Vö. ifjabb Jakab, Tádé és Simon érvelését.

³⁷ Így például Máté beszédében a latin *maniculus* „czolnak” fordítása elé a „lyukas” jelzőt iktatja, Judásra pedig így kiált rá: „leez de pokolban”.

³⁸ Ilyen például az idézett Kéffás névmagyarázat, idősebb Szent Jakab „secretarius”-sága vagy a még azonosítatlan Ptolemaiosz-aforizma.

Szövegünk tehát betoldásai, hozzáfűzéseiről révén mintegy metszetét adja a középkori Domonkos rendi műveltségnek, s az idézett szerzőkön és műveken keresztül bepillantást enged egy korabeli kolostori könyvtár összetételébe is. Ugyanakkor azonban érdekes a szöveg távolabbi forrásainak kérdése is, miféle szöveget közvetített Ferreri Vince prédikációja a középkori magyar irodalomba, s van-e létjogosultsága – immár a forrás pontos ismeretében – Kardos Tibor felvetésének, miszerint a vetélkedésben a magyar drámairodalom egyik első emlékéét kell látnunk.³⁹

A vetélkedés „ősforrásainak” azonosítását már maga Kardos is megkísérelte, ő a korabeli Európa drámai emlékeivel próbálta meg párhuzamba állítani a szöveget, s ezen a területen kereste forrásait. A kódex-részlet kiadásához fűzött magyarázataiban forrásként különböző német és francia eredetű apostol-játékokra hivatkozik. Közülük az egyik, egy német eredetű játék, az ún. Apostolok Versenye (*Wettlauf der Aposteln*),⁴⁰ egészen más jellegű játék, mint a *Könyvecse* vetélkedése. A *Wettlauf*-típusú, eredetileg liturgikus jellegű játék ugyanis a Húsvét ünnepének része, egyáltalán nem az apostolok vetélkedése a témája, hanem azok versenyfutása a feltámadott Krisztus üres sírboltjához. A cselekményt az Evangélium (Jn 20,3–8.) alapján fejti ki, dramatizálva Péter és János futását a sírhoz.⁴¹

A másik két idézett „színjáték” francia eredetű, és valószínűleg csupán távoli kapcsolatban áll az itt idézett vetélkedéssel. Egyik az Apostolok Cselekedeteinek misztériumjáték-változata, a másik pedig egy tréfás játék, az úrnapi „Júdás elnászpángolása”.⁴² Látható tehát, hogy konkrét egyezéseket egyik sem mutat a magyar kódex szövegével, csupán tematikájukban állíthatók vele párhuzamba.

A vetélkedés forrásainak kutatásánál tehát – most már a latin eredeti ismeretében – helyesebb először Vince beszédeinek forrásaiból kiindulni. A prédikációkat azonban forráskritikai szempontból mind ez ideig még nem dolgozták fel.⁴³ A legfontosabb források között a Biblia mellett a legnépszerűbb prédikációs segédkönyveket, exegetikai gyűjteményeket, glosszákat szokták megemlíteni.⁴⁴ Átvizsgálva azonban a legnépszerűbb és leggyakoribb ilyen jellegű műveket, sem a görög, sem a latin nyelvterületen nem sikerült az apostolok vetélkedését elbeszélő evangéliumi részek kommentárjaiban hasonló elbeszélésre találni. A jelenetnek az exegetikai irodalomban általában három hagyomá-

³⁹ KARDOS, RMDE I, 477; ill. KARDOS T., *A magyar színjáték kezdetei*, Bp., 1960, 72. Kardos nyomán Nemeskürty már egyenesen azt írja, „talán elő is adták valamelyik magyar kolostorban” (NEMESKÜRTY, *A magyar irodalom története*, I, 56.)

⁴⁰ H. KINDERMANN, *Theatergeschichte Europas*, I, Salzburg, 1957, 230–231.

⁴¹ A játékhoz lásd O. SCHÜTTELPELZ, *Der Wettlauf der Aposteln und die Erscheinung des Peregrinspiels im geistlichen Spiel des Mittelalters*, Breslau 1930 (Germanistische Abhandlungen, 63).

⁴² KARDOS, RMDE I, 477.

⁴³ Az elemzők általában kiemelik, hogy Vince beszédeinek legfőbb forrása a Biblia, de még a Biblia és a prédikációk kapcsolatának kérdését is csak az utóbbi időben kezdték el kutanni. Vö. J. L. ESPINEL, *Biblia de s. Vicente*, Ciencia tomista, 119(1992), 521–548.

⁴⁴ BRETTE, *San Vicente Ferrer*, 92–93; ill. GORCE, *Vincent Ferrer (Saint)*, 3043–3044.

nyos értelmezését lehet elkülöníteni. Az egyik, amellyel elsősorban görög nyelvterületen találkozhatunk,⁴⁵ arra helyezi a hangsúlyt, hogy az apostolok mennyire a mennyei dolgok felé törekedtek, s az égi elsőségért, s nem földi előljáróságért vetélkedtek. Nyugaton ehelyett általában a jelenet oknyomozó értelmezésével találkozunk, a kommentátorok általában a tanítványok versengésének okait próbálják feltárni. Az egyik értelmezés szerint a vita azért tört ki, mert az apostolok irigykedni kezdtek azokra, akiket Krisztus kiválasztott, hogy tanúi legyenek a Színeváltozásnak (Mk 9, 2–13.).⁴⁶ A másik értelmezés szerint az apostolok Péterre kezdtek irigykedni, amiatt, hogy Krisztus ugyanannyi templomadót fizetett érte, mint önmagáért (Mt 24–27.).⁴⁷ A különböző latin evangéliummagyarázatok általában e két értelmezés valamelyikének parafrázisát adják,⁴⁸ vagy pusztán a jelenet egyszerű elbeszélésére szorítkoznak.⁴⁹ A Vince által elbeszélrt párbeszédhez azonban nem találunk bennük párhuzamot.

A forrást tehát minden valószínűség szerint nem a patrisztikus hagyományban kell keresni, hanem Vince prédikációit kell alaposabban megvizsgálnunk. A beszédek között ugyanis sokhelyütt találkozunk a vetélkedés szövegéhez hasonló dramatikus leírással. Két ilyen drámai jellegű megjelenítés is található például Vince egy karácsonyi prédikációjában,⁵⁰ melynek középkori magyar fordítása is ránk maradt az Érsekújvári kódexben.⁵¹ Itt a próféták Krisztus utáni vágyakozását,⁵² valamint Szűz Mária és József egy párbeszédét⁵³ olvashatjuk. Két másik, még jellemzőbb példa Vince egy húsvéti⁵⁴ illetve egy pünkösdi⁵⁵ szentbeszédében maradt fenn. A húsvéti beszéd az emmauszi tanítványok és a melléjük szegődött Krisztus beszélgetését, a pünkösdi pedig az apostolok és Mária dialógusát jeleníti meg.

⁴⁵ Először Aranyszájú Szent Jánosnál: *Homilia LIX ad Matthaem* = JOHANNES CHRYSOSTOMUS, *Opera omnia*, II, Paris, 1845, 567–569. Később: BASILIUS SELEUCENSIS, *Oratio XXVII*, 2, PG 85, 320–321; ill. THEOPHYLACTUS, *Enarrationes in Evangelia*, PG 123, 337, 590, 826.

⁴⁶ Így például: BEDA VENERABILIS, *In Lucae Evangelium expositiones* (CCL, 120), 209–210; ill. Uő., *In Marci Evangelium Expositiones*, uo., 551; s az ő nyomán az ún. *Glossa ordinaria*, PL 114, 282.

⁴⁷ HIERONYMUS, *Commentarius in Matthaem III* (CCL, 77), 156; az ő nyomán PASCHASIUS RADBERTUS (†860), *Expositio in Matthaem*, Turnhout, 1984 (Corpus Christianorum: Continuatio Mediaevalis, 56A), 2163; s érdekes módon egy görög exegetikai gyűjteményben is ezzel az értelmezéssel találkozunk, ez lehetett tehát elterjedve a kései bizánci hagyományban is: vö. MÁRKFI S., *Codex Graecus Quattuor Evangeliorum Bibliothecae Universitatis Pestiensis*, Pestini, 1860, 70, 165.

⁴⁸ Ezen értelmezések egyikével, olykor mindkettővel találkozunk a nagy középkori gyűjteményekben, az ún. katekizmusokban. Vö. pl. THOMAS AQUINAS, *Catenae* = S. Thomae AQUINATIS *Opera omnia*, V, *Commentaria in Scripturas*, Milano, 1980, 201–202, 264, 317; ill. ZACHARIAS CHRYSOPOLITANUS, *De concordia evangelistarum*, XCVI (PL 186, 299).

⁴⁹ Így pl. AUGUSTINUS, *De consensu Evangelistarum*, PL 34, 1134–1135; vagy PETRUS COMESTOR, *Historia Scholastica*, XC, PL 198, 1583–1584.

⁵⁰ VINCENTIUS FERRER, *Sermo IX. (In Nativitate Christi Sermo I.)* = VINCENTIUS FERRER, *Sermones*, i. m., 28–32.

⁵¹ *Érsekújvári Codex*, kiad. VOLF Gy., Bp., 1888 (Nyelvemléktár, 10), 17–27.

⁵² VINCENTIUS, *Sermones*, 28; magyarul *Érsekújvári Codex*, 19.

⁵³ VINCENTIUS, *Sermones*, 29–30; magyarul: *Érsekújvári Codex*, 22–23.

⁵⁴ VINCENTIUS, *Sermo LVII (Feria II. Paschae Sermo II.)* = VINCENTIUS, *Sermones*, 178–179.

⁵⁵ VINCENTIUS, *Sermo C. (In Dominica et Festo Pentecostes Sermo I.)* = VINCENTIUS, *Sermones*, 308–309.

E jelenetek sok esetben olyan hatást keltenek, mintha háttérükben egy-egy apokrif jellegű történet állna, és az jelennék meg – kissé dramatizált formában – Vince műveiben. Ugyanakkor a kor legnépszerűbb és legtöbbet olvasott apokrif-gyűjteményeiben⁵⁶ nem található hasonló jelenet.

A prédikációk egyes elemzői már több helyütt is utaltak arra, hogy Vince írásaira mennyire jellemző az efféle dramatikus leírás, „aktualizálás”.⁵⁷ Műveiben különböző evangéliumi, illetve szentek életéből vett részletek elevenednek meg korabeli környezetben és fiktv, sokszor anakronisztikus dialógusokkal színezve. E dramatikus betoldások, párbeszéddek forrásaihoz azonban maga Vince – aki a források idézésében egyébként mindig igen pontos⁵⁸ – semmiféle támpontot nem ad. Egy helyen azonban, a már idézett húsvéti beszédében, az emmauszi tanítványok beszélgetésének leírásában, burkolt utalást tesz arra, milyen forrás alapján jeleníti meg a két tanítvány vitáját. A párbeszéd bevezetésében ugyanis a következőt írja: „Ha elmondok nektek valamit abból, amiről beszélgettek, nem tévedhettek, mivel ha *mindarról* (vagy *mindenről*) beszélgettek, akkor *valamiről* is beszélgettek...”⁵⁹ Mindebből arra következtethetünk, hogy Vince az ezután következő dialógust saját maga találta ki, s a bevezetőben éppen a dialógus e fiktv voltát mentegeti. Ugyanezt már egyes Vince-kutatók is felvetették, s komolyan számolnak is azzal, hogy Vince az ilyen jellegű részletek beiktatásánál saját fantáziájára hagyatkozott, s ezzel a spanyol-katalán sermo-irodalomban sajátos iskolát teremtett.⁶⁰ Ezen iskola egyik legismertebb képviselője Juan Lopez (†1486 előtt), akinél a sermónak már szinte állandó tartozéka a dramatikus jellegű elbeszélés, az ún. „plática”.⁶¹ Ezért talán nem tévedünk, ha az apostolok vetélkedését is egy ilyen, Vince által dramatizált részletnek tartjuk, melynek

⁵⁶ Sem az apokrif evangéliumi hagyományokat összefoglaló Krisztus-életrajzokban – a legnépszerűbb és legtöbbet használt ilyen gyűjtemény: LUDOLPHUS DE SAXONIA (†1378), *Vita Jesu Christi*, Roma, 1895, 409–410 –, sem a korabeli apostol-apokrifekben nem sikerült hasonló történetre bukkannunk (a legfontosabb: ABDIAS [Babyloniae episcopus], *Historia Apostolica*, Duaci, 1594 [Clavis Apocryphorum Novi Testamenti, Brepols, 1992, n. 256]).

⁵⁷ RIQUER, *Historia*, 235–242; ill. újabban M. A. SANCHEZ SANCHEZ, *Vernacular Preaching in Spanish, Portuguese and Catalan = The Sermon*, ed. B. M. KIENZLE, Turnhout, 2000 (Typologie des sources du Moyen Âge occidental, 81–83), 759–861, 809.

⁵⁸ Ha pontos lelőhelyet persze nem is, de az auctor nevét minden esetben megadja. Vö. pl. egy másik karácsonyi beszédben: VINCENTIUS, *Sermones*, 25, ahol pl. Arisztotelészre és Clairvaux-i Bernátra hivatkozik. A kérdéshez egyébként lásd SANCHEZ SANCHEZ, *Vernacular Preaching*, 862–864.

⁵⁹ „Ego si vobis dico aliquid de his quae loquebantur, non possum errare, quia si de *omnibus* loquebantur, ergo et de *aliquibus*...” (kiemelés: T. P.). Vö. a *Vulgata* megfelelő helyével: „et ipsi loquebantur ad invicem de his *omnibus* quae acciderant”, Lk. 24,14, kiemelés: T. P.)

⁶⁰ RIQUER, *Historia*, 242; ill. SANCHEZ SANCHEZ, *Vernacular Preaching*, i. h.; ill. a Vince által teremtett iskoláról: *uo.*, 817–821.

⁶¹ Érdekes megfigyelni, hogy rokon jelenségeket a magyar nyelvű sermo-fordításokban is tapasztalhatunk. Ferreri Vince egy másik karácsonyi prédikációjának (*Sermo VIII = VINCENTIUS, Sermones*, 25) az Érsekújvári kódexben (*Érsekújvári Codex*, 14) fennmaradt magyar fordításában ugyanis egy ugyanilyen dramatikus jellegű betoldást figyelhetünk meg, amelyet – ismerve a Vince-szöveg-hagyományt – minden bizonnyal ismét a magyar fordítónak kell tulajdonítanunk. A kérdéses részletben a fordító Szent Anna és leánya, Szűz Mária beszélgetését iktatta a szövegbe. A Vince-félc iskola talán Magyarországon is éreztette hatását vagy csupán a Magyarországon kedvelt Szent Anna utólagos beiktatásáról van szó?

során a prédikátort az egyes apostolok nevének különböző allegorikus vagy valóságos értelmezése vezette az érvelések kialakításában.⁶² Egy ilyen „plática” azonban minden bizonnyal nem lehet független a helyi népi hagyományoktól, hiedelmektől sem. Riquer például Vince sermói között talált egy olyan részletet, melyen sikerült kimutatnia egy korabeli népdal hatását.⁶³ Ezért nem zárhatjuk ki, hogy a vetélkedésben is megőrződött egy ilyen helyi „kegyes hagyomány”.

Annál is inkább, mivel a latin szövegek ilyen jellegű részleteinek bevezetései, valamint maga a „plática” kifejezés is színházi-dramatikus jellegű terminus. Vincénél több helyen is megfigyelhető a következő bevezetés: „dicatur practica”.⁶⁴ A *practica* szó jelen esetben dramatikus párbeszédet, sőt mintegy drámát jelent,⁶⁵ ezért a Vincénél megfigyelhető dialógusokat érdemes lenne a korabeli dramatikus játékok viszonylatában megvizsgálni.⁶⁶

Érdekes megfigyelni, hogy az általunk idézett dramatikus részletek közül szinte mindegyik a *practica* bevezetéssel kezdődik,⁶⁷ és csaknem mindnek van is párhuzama a korabeli spanyol nyelvterületről származó vallásos jellegű játékok között. Az emmauszi tanítványoknak a húsvéti prédikációban idézett beszélgetése például az egyik legelterjedtebb liturgikus játék, az ún. Peregrinus-játék dramatikus alaphelyzetéből indul ki, s azt fejleszt tovább egy skolasztikus dialógussá.⁶⁸ A karácsonyi prédikációban olvasható jelenet, a próféták felsorakoztatása, ugyancsak egy régi karácsonyi liturgikus játékkal, az ún. *Ordo prophetarum*mal állítható párhuzamba.⁶⁹ Ebben a játékban – egy Szent Ágoston neve alatt fennmaradt prédikáció⁷⁰ nyomán – az ószövetségi próféták sorakoznak fel, és mondják el próféciáikat Krisztusról, akárcsak Vincénél. Hasonló figyelhető meg a pünkösti prédikációban olvasható jelenet esetében is. Tudomásunk van ugyanis – igaz, csak

⁶² Vö. az egyes nevekhez frott jegyzeteket.

⁶³ RIQUER, *Historia*, 244.

⁶⁴ A kifejezés jelentése a. m. „mondjunk dialógust” vagy „meséljük el dramatikusan”. Így például az emmauszi tanítványokról szóló részlet elején: VINCENTIUS, *Sermones*, 178; vagy kicsit más alakban (*ad practicum*) a karácsonyi prédikációban, Mária és József párbeszéde előtt: VINCENTIUS, *Sermones*, 29; ill. éppen az apostolok vetélkedésének bevezetésében: VINCENTIUS, *Sermones*, 470 (lásd a közölt szöveg elején).

⁶⁵ A Vincénél szereplő „practica” és a spanyol „plática” ugyanis szinonimák, a „plática” párbeszédet, diskurzust jelent és éppen a latin *practica* szóból származik. Éppen ez adja meg a Vincénél található *practica* értelmét is, amely tehát párbeszédet, drámát jelent. (A „plática” szóhoz vö. M. MOLINER, *Diccionario del uso del Español*, II, Madrid, 1987, 788; ill. V. G. DE DIEGO, *Diccionario etimológico Español e Hispanico*, Madrid, 1954, 433.)

⁶⁶ Egy ilyen jellegű vizsgálat fontosságára már a szakirodalomban is felhívták a figyelmet: SANCHEZ SANCHEZ, *Vernacular Preaching*, 809.

⁶⁷ Így pl. az apostolok vetélkedése, az emmauszi tanítványok, valamint Mária és József párbeszéde.

⁶⁸ A játékhoz lásd SCHÜTTELPELZ, *i. m.*; valamint K. YOUNG, *The Drama of the Medieval Church*, I, Oxford, 1933, 461; ill. a spanyolországi anyag vonatkozásában: R. B. DONOVAN, *The Liturgical Drama in Medieval Spain*, Toronto, 1958 (Pontifical Institute of Medieval Studies: Studies and Texts, 4), 172–173. Ha Vince szövegét az itt közölt szövegekkel összevetjük, jól látható, hogyan lett a prédikátor kezén az eredetileg a feltámadási szertartáshoz kapcsolódó liturgikus játékból Krisztus istenségéről szóló skolasztikus dialógus.

⁶⁹ DONOVAN, *The Liturgical Drama*, 17, 121–122, 147–154; ill. F. LAZARO CARRETER, *Teatro medieval*, Madrid, 1970, 29–31.

⁷⁰ AUGUSTINUS, *Contra Iudaeos*, PL 42, 1124.

szórványos utalások formájában, a szöveg pontos ismerete nélkül – több, spanyol nyelvterületen ismert pünkösdi játékról is, amelyekben – a prédikációban elbeszélte jelenethez hasonlóan – az apostolok és Mária léptek színpadra.⁷¹ Mindezek alapján tehát joggal feltételezhetjük, hogy az apostolok vetélkedésének is lehetnek ilyen népi jellegű dramatikus gyökerei, amelyeket Vince átvett és a maga céljaihoz alkalmazva beleszőtt prédikációjába. Ezek felderítése és pontos vizsgálata azonban már a további kutatás feladata.⁷²

*

Összefoglalásképpen tehát megállapíthatjuk, hogy a *Könyvecse* e rövid történetében egy katalán származású prédikátor, Ferreri Vince dramatikus „pláticá”-ja őrződött meg, és éppen a sermo szöveghagyományozásának sajátos jellege folytán bepillantást nyerhettünk a korabeli magyar fordító/összeállító munkamódszerébe, műveltségébe is. A prédikáció forrásainak elemzése során pedig a középkori spanyol–magyar kapcsolatok egy érdekes példáját sikerült azonosítani. A vetélkedésben ugyanis minden bizonnyal egy spanyol eredetű népi dramatikus hagyomány őrződhetett meg, ezért Kardos Tibor méltán tarthatta a *Könyvecse* e részletét dramatikus emléknek. A szöveg maga azonban nem annyira a magyar dráma történetéhez, mint inkább a spanyolországi irodalomhoz és folklórhoz kötődik.

⁷¹ DONOVAN, *The Liturgical Drama*, 157–160.

⁷² E népi eredetű rétegek létezésének mintegy közvetett bizonyítékai azok a 19. század elején kiadott feljegyzések, melyek arról tudósítanak, hogy a középkori Spanyolország katedrálisaiiban e nagy egyházi ünnepek mellett még olyan egyszerű vasárnapi evangélium-jeleneteknek is, mint Krisztus megkisértése, léteztek dramatikus előadásai. (Vö. J. VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, XIII, Madrid, 1835, 222; idézi DONOVAN, *The Liturgical Drama*, 165–166.)